

MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ “AN NINH PHI TRUYỀN THỐNG”

NGUYỄN TRUNG KIÊN^(*)

Trong Chiến tranh Lạnh, an ninh chính trị và an ninh quân sự luôn là trọng tâm của an ninh quốc gia, với mục tiêu là phòng ngừa sự xâm nhập, tấn công quân sự từ bên ngoài và bảo vệ nền độc lập, chủ quyền quốc gia và thể chế chính trị bên trong. Những mối đe dọa “an ninh truyền thống” này tạm thời bị đẩy lùi khi Chiến tranh Lạnh kết thúc và thay vào đó là xu hướng hợp tác, phát triển kinh tế. Tuy nhiên, những sự kiện diễn ra có ảnh hưởng lớn đến toàn thế giới như khủng hoảng tài chính, đói nghèo, dịch bệnh, và đặc biệt sự kiện 11/9/2001 tại nước Mỹ, đã khiến cộng đồng thế giới nhận định về những nguy cơ mới mang tính “phi truyền thống”. Đó chính là sự mở rộng phạm vi sang nhiều lĩnh vực khác nhau, cả phạm vi trong nước và trên toàn thế giới, ví dụ như khủng hoảng tài chính, suy thoái môi trường sinh thái, buôn bán ma túy, việc lan rộng vũ khí hạt nhân, các chính sách khủng bố mới, dịch bệnh. Tất cả những vấn đề này trước đây chưa từng có hoặc đã tồn tại trong lịch sử nhân loại nhưng chưa đủ nghiêm trọng nên ít được quan tâm thì hiện nay đã và đang

ảnh hưởng nghiêm trọng đến từng quốc gia cũng như cộng đồng quốc tế.

1. Một số quan niệm về “An ninh phi truyền thống”

Nếu như quan niệm về “an ninh truyền thống” được định nghĩa khá rõ ràng, nhấn mạnh vào an ninh chính trị và quân sự của quốc gia [Theo 3; 5] thì quan niệm “an ninh phi truyền thống” vẫn còn nhiều tranh luận trong các học giả trên thế giới. Có tác giả quy vấn đề “an ninh phi truyền thống” vào 5 lĩnh vực cơ bản: kinh tế, môi trường, xã hội, chính trị và văn hóa. Quan điểm khác phân chia các vấn đề “an ninh phi truyền thống” thành 6 nhóm chính: ô nhiễm môi trường, tình trạng thiếu hụt tài nguyên, tội phạm xuyên quốc gia, nạn khủng bố, dịch bệnh truyền nhiễm và thảm họa địa chất. Còn Liên Hợp Quốc cho rằng, “an ninh phi truyền thống” thể hiện trong 7 lĩnh vực chính là: kinh tế, lương thực, sức khỏe, môi trường, cộng đồng và chính trị [Dẫn theo 3].

Năm 2002, Hội nghị thượng đỉnh lần thứ 6 giữa các nước ASEAN và Trung

^(*) ThS., Học viện An ninh nhân dân.

Quốc tại Phnom Penh (Campuchia) đã ra *Tuyên bố chung ASEAN - Trung Quốc* về hợp tác trên lĩnh vực an ninh phi truyền thống, xác định an ninh phi truyền thống là: tội phạm xuyên quốc gia, khủng bố, ma túy, buôn bán phụ nữ và trẻ em, buôn lậu vũ khí, rửa tiền, tội phạm kinh tế quốc tế, tội phạm công nghệ cao.

Như vậy, có thể thấy, hiện nay cả trong và ngoài nước đều đang có xu hướng kéo dài danh sách các vấn đề “an ninh phi truyền thống” và gom mọi nguy cơ vào trong giỏ của “an ninh phi truyền thống”.

Đường như hầu hết mọi vấn đề đều có thể tóm gọn trong giỏ lớn của “an ninh phi truyền thống” khi chúng đủ nghiêm trọng. Chúng ta có thể tưởng tượng được rằng, nếu các chủ đề nóng hiện nay trên thế giới như toàn cầu hóa, chủ nghĩa khủng bố, nghèo đói, bệnh truyền nhiễm, biến đổi khí hậu, ô nhiễm môi trường, tội phạm ma túy, nạn buôn bán người, di dân tự do, được đặt trong bối cảnh khác nhau, từ các tổ chức của Liên Hợp Quốc cho đến các cơ quan của chính phủ các nước và cuối cùng là các tỉnh, thành phố, mỗi cộng đồng và cá nhân, tất cả đều có thể xác định và liệt kê các vấn đề “an ninh phi truyền thống” đa dạng. Như vậy, với những nội dung rất cụ thể, “an ninh phi truyền thống” là một khái niệm mang tính “động”. Trong bối cảnh toàn cầu hóa, tính tùy thuộc lẫn nhau giữa các quốc gia tăng lên, thế giới dường như trở nên nhỏ bé hơn, nhưng lại khó kiểm soát hơn, kém an toàn hơn bởi các mối đe dọa “an ninh phi truyền thống” có mức độ nguy hiểm cao hơn, sức ảnh hưởng lớn hơn, tầm ảnh hưởng rộng hơn và tốc độ lây lan cũng nhanh hơn nhiều. Câu hỏi đặt ra là: Liệu danh sách các vấn đề “an

ninh phi truyền thống” có điểm kết không? Nếu trả lời là có thì chúng nằm ở đâu? Làm thế nào để xác định được những vấn đề nào thuộc “an ninh phi truyền thống” và vấn đề nào không? Bằng chứng là gì? Và ai có thể cung cấp và phân biệt bằng chứng này? Có điều gì chung giữa các vấn đề “an ninh phi truyền thống” khác nhau không? Đối với cùng một hiện tượng, trong điều kiện nào có thể được xác định như là một vấn đề an ninh và trong những điều kiện nào thì nó không phải là vấn đề an ninh?

Chúng ta hãy xem xét một số thí dụ sau đây.

Từ giữa tháng 11/2002 đến tháng 7/2003, bệnh SARS bùng phát ở Hong Kong và gần như trở thành một đại dịch với hơn 8 nghìn người mắc và hơn 900 trường hợp tử vong trên toàn thế giới. Trong vòng vài tuần kể từ trường hợp nhiễm bệnh đầu tiên, SARS đã lây nhiễm sang các cá nhân khác nhau tại 37 quốc gia [Xem thêm 8]. Nếu SARS không lan rộng và không thể kiểm soát được trên thực tế thì SARS khó có thể được xem là một vấn đề “an ninh phi truyền thống” mang tính toàn cầu.

Hãy xem thí dụ khác về việc ô nhiễm môi trường, nếu không phát hiện được chất thải chưa qua xử lý của các công ty, nhà máy thải trực tiếp ra môi trường sinh thái và đe dọa đến môi trường, sức khỏe cộng đồng thì liệu vấn đề này có thuộc phạm vi “an ninh phi truyền thống” không? Tại sao cùng một vấn đề nhưng ở khu vực này thì nó được xem là mối đe dọa đối với “an ninh phi truyền thống” còn khu vực khác thì không? Ví dụ, nạn đói là vấn đề an ninh phi truyền thống nghiêm trọng mà một số nước ở khu vực châu Phi đang phải hứng chịu nhưng đối với các nước phát

triển phương Tây thì không. Ngược lại, khủng hoảng tài chính nợ công đang là vấn đề lớn nhất hiện nay mà các nước châu Âu đang phải đối mặt còn các khu vực khác thì không hoặc ít chịu ảnh hưởng hơn.

Những thí dụ trên đã cho thấy, sự khác nhau này là do mỗi quốc gia, khu vực và cộng đồng có những mối quan tâm và mục tiêu khác nhau nên một vấn đề ở nước này hay khu vực thuộc phạm vi “an ninh phi truyền thống” nhưng ở nơi khác thì không.

Cũng cần nhấn mạnh rằng, một sự kiện, hiện tượng hay một vấn đề được “an ninh hóa” dựa chủ yếu vào các đối tượng tham dự sự kiện đó cũng như quá trình “nhận thức an ninh” trong các lý thuyết an ninh hiện đại. Đó là: ai là người bị đe dọa, ai là người đe dọa và trong những điều kiện nào có thể được xác định đó là mối đe dọa thực sự. Đây cũng chính là chủ đề dành cho các nhà lý luận để tìm hiểu xem liệu có thể tuân theo một nguyên tắc cố định nào đó trong vấn đề liên quan đến việc định nghĩa và chuyển đổi sang phạm vi của “an ninh phi truyền thống” và liệu có một giới hạn rõ ràng nào để phân biệt những điểm trùng lặp của “an ninh phi truyền thống” với các quan điểm “an ninh truyền thống”. Về bản chất, “an ninh” là một khái niệm đặc biệt và luôn có ý nghĩa đặc biệt của nó. Khi bất kỳ vấn đề gì được định nghĩa là vấn đề an ninh thì nó phải có ý nghĩa “chính trị” đặc biệt và nó có thể (hoặc cần thiết) phải có sự can thiệp của chính phủ. Sau đó vấn đề này sẽ nằm ở trung tâm các chương trình nghị sự cho các nhà lập pháp quyết định và sẽ trở thành tâm điểm đối với công chúng cũng như các phương tiện thông tin đại chúng.

2. An ninh phi truyền thống - một hướng nghiên cứu mới

Thuật ngữ “phi truyền thống” có phải chỉ để chỉ các hiện tượng chưa bao giờ xuất hiện trong quá khứ, hay nó hàm ý một mô hình và các phạm vi nghiên cứu mới? Có nhiều giả thuyết về “an ninh phi truyền thống” nghiêng về theo trình tự thời gian, lý giải rằng các vấn đề an ninh mới xuất hiện gần đây, chẳng hạn như ô nhiễm môi trường sinh thái trên diện tích lớn, khủng hoảng tài chính toàn cầu, chủ nghĩa khủng bố toàn cầu, tội phạm công nghệ cao - là những vấn đề không thể xảy ra trước kỷ nguyên thông tin. Những giả thuyết khác lại cho rằng, “an ninh phi truyền thống” chỉ các vấn đề an ninh ngoài an ninh quân sự hoặc an ninh quốc gia như các mối đe dọa an ninh toàn cầu (thủng tầng ozon), các mối đe dọa an ninh xuyên quốc gia (các loại tội phạm có tổ chức xuyên quốc gia như buôn lậu ma túy, nạn buôn bán người qua biên giới, buôn bán vũ khí phi pháp). Nếu chúng ta định nghĩa “an ninh phi truyền thống” chủ yếu theo góc độ thời gian thì dễ dàng nhận thấy chưa bao quát được toàn bộ vấn đề, bởi vì nó chỉ có thể giải thích được một số hiện tượng nhất định chứ không thể giải thích được nhiều hiện tượng khác, đặc biệt là không thể giải thích bản chất của một số vấn đề và xu hướng mới.

Vì vậy, chúng tôi cho rằng các nghiên cứu về “an ninh phi truyền thống” phải được dựa trên hệ thống các khái niệm mới và kết hợp các quan điểm mới. Đặc biệt, cần phải xây dựng một mối quan hệ tương đối cân bằng và hài hòa giữa “an ninh quốc gia” và “an ninh phi quốc gia” (ví dụ như an ninh toàn cầu, an ninh khu vực và an ninh giữa

các vùng miền trong một quốc gia). Một mặt, an ninh quốc gia là trung tâm và là nền tảng của mỗi quốc gia, nhưng nó không bao giờ có nghĩa là không thể thay đổi và không bao giờ có thể thay thế tất cả những thứ khác. Mặt khác, gần đây an ninh phi quốc gia đã làm dấy lên nhiều mối quan tâm tới mức nó đã trở thành một phần không thể tách rời và bổ sung cho các nghiên cứu an ninh.

Khi tiến hành nghiên cứu về “an ninh phi truyền thống”, cần xem xét như một quá trình năng động, tránh cực đoan, đơn giản hóa. Đồng thời, chúng ta cần dựa trên quan điểm lịch sử cụ thể, quan điểm toàn diện khi tìm hiểu về “an ninh phi truyền thống”. Vì các quốc gia khác nhau có các vấn đề “an ninh phi truyền thống” khác nhau nên xử lý các vấn đề theo trình tự về mức độ quan trọng và cấp thiết. Ví dụ như hiện nay, Chính phủ Mỹ ưu tiên trong danh sách các vấn đề “an ninh phi truyền thống” là khủng bố quốc tế, tội phạm công nghệ cao và sự lan rộng của vũ khí hủy diệt hàng loạt. Còn, chính phủ các quốc gia châu Phi đang phải ưu tiên giải quyết vấn đề như nghèo đói, thất nghiệp, ô nhiễm môi trường, bệnh dịch lây lan. Hay như với một tỷ lệ dân số ngoại thành lớn và đồng thời là một nước công nghiệp hóa và đô thị hóa nhanh chóng, Trung Quốc gặp phải những vấn đề nổi cộm về an ninh lương thực và môi trường sinh thái. Trong khi đó, người Palestine quan tâm nhất về việc thiếu thu nhập cố định, tài nguyên nước, hoặc liệu họ có thể quay trở lại quê hương của mình. Ngay cả đối với cùng một quốc gia thì vào các giai đoạn phát triển khác nhau cũng sẽ có các vấn đề “an ninh phi truyền thống” hay vấn đề ưu tiên khác nhau. Vấn đề của ngày hôm

nay có thể sẽ không còn là vấn đề của ngày mai và ngược lại.

3. Một số vấn đề đối với Việt Nam

Ở Việt Nam, phạm trù “an ninh phi truyền thống” cũng được các nhà nghiên cứu đưa ra khá nhiều quan niệm và có nhiều điểm khác nhau. Tác giả Lê Văn Cương cho rằng, “an ninh phi truyền thống” gồm 17 yếu tố: chủ nghĩa dân tộc cực đoan, chủ nghĩa khủng bố, an ninh tài chính - tiền tệ, năng lượng, an ninh khoa học - kỹ thuật, an ninh môi trường sinh thái, buôn lậu ma túy, dịch bệnh truyền nhiễm, tội phạm có tổ chức, tội phạm xuyên quốc gia, rửa tiền, tấn công mạng, di dân bất hợp pháp, bùng nổ dân số, cạn kiệt tài nguyên nước, cướp biển, kinh tế ngầm [Theo 1]. Tác giả Nguyễn Văn Hưởng lại nhấn mạnh, “an ninh phi truyền thống” bao gồm an ninh kinh tế, văn hóa, xã hội, thông tin, môi trường... [6] và một số quan niệm gắn với an ninh con người như của tác giả Tường Duy Kiên [3],

Do có quan niệm khác nhau nên khi đánh giá về những ưu tiên theo thứ tự tầm quan trọng và tính cấp bách trong danh sách dài các vấn đề “an ninh phi truyền thống” mà Việt Nam đang phải đối mặt, quan điểm của các nhà nghiên cứu cũng có những khác biệt. Tác giả Phạm Gia Khiêm [4] cho rằng, các vấn đề “an ninh phi truyền thống” như *biến đổi khí hậu, an ninh năng lượng, thiên tai, dịch bệnh* ngày càng nổi lên bức xúc và trở thành những thách thức hiện hữu đối với môi trường an ninh của nước ta hiện nay. Tác giả Nguyễn Đình Chiến [2] đưa ra các thách thức “an ninh phi truyền thống” mang tính toàn cầu như *thảm họa môi trường, dịch bệnh, biến đổi khí hậu, khủng bố, các loại tội phạm xuyên quốc gia; tập đoàn*

kinh tế nước ngoài lợi dụng hỗ trợ nhân đạo, liên kết, liên doanh, đầu tư kinh tế để chi phối, khống chế nền kinh tế làm tổn hại đến định hướng XHCN của nền kinh tế thị trường, phá hoại tài nguyên môi trường có thể gây mất ổn định an ninh kinh tế, chính trị, xã hội ở nước ta. Còn tác giả Luận Thùy Dương đề xuất 7 thách thức “an ninh phi truyền thống” mà Việt Nam phải đối mặt hiện nay là *các vấn đề an ninh môi trường, an ninh năng lượng, an ninh kinh tế, an ninh con người, an ninh biển, thiên tai, dịch bệnh* [Xem 7].

Như vậy, cần thiết phải có những phương pháp đo lường và ấn định cho từng mức độ nghiêm trọng của vấn đề “an ninh phi truyền thống”, qua đó, thống nhất về nội hàm của quan niệm này. Những gì nên được coi là vấn đề “an ninh phi truyền thống” trọng điểm cần được chúng ta quan tâm nghiên cứu về lý luận cũng như có những giải pháp trên thực tế?

Thứ nữa, nếu chúng ta không chỉ lưu ý đến những vấn đề “an ninh phi truyền thống” mà còn cả các vấn đề “an ninh truyền thống”, thì sự điều chỉnh theo thứ tự tầm quan trọng và tính cấp bách liệu có khác nhau? Ví dụ, có nhà nghiên cứu lập luận rằng vấn đề “an ninh phi truyền thống” trọng điểm và cấp bách mà Việt Nam phải đối mặt hiện nay là ô nhiễm môi trường sinh thái, biến đổi khí hậu, an ninh tài chính - ngân hàng, an ninh mạng, tham nhũng, tội phạm có tổ chức xuyên quốc gia (buôn bán ma túy, buôn bán người). Do đó, chúng ta cần tập trung giải quyết tốt những vấn đề “an ninh phi truyền thống” cấp bách, đe dọa trực tiếp đến sự ổn định và phát triển bền vững của xã hội, ảnh hưởng tiêu cực đến mục tiêu

dân giàu, nước mạnh, xã hội dân chủ, công bằng và văn minh. Một số người tin rằng, mối đe dọa của chủ nghĩa cực đoan tôn giáo, ly khai dân tộc và khủng bố ở nước ta không nghiêm trọng, do đó, Việt Nam không cần phải quá lo lắng về chiến dịch chống khủng bố và chống chủ nghĩa tôn giáo cực đoan do Mỹ và một số nước phương Tây dẫn đầu, như vậy tránh được mối quan hệ đang dần xấu đi với thế giới Hồi giáo. Thêm vào đó, dựa trên những đặc điểm về lãnh thổ và vị trí địa lý của Việt Nam, mọi người đều có thể có những ý kiến khác nhau về các vấn đề “an ninh phi truyền thống”. Thí dụ, các tỉnh và khu vực Tây Bắc sẽ có nhiều khả năng quan tâm đến nghèo đói, vấn đề di dân tự do, buôn bán ma túy, buôn bán người qua biên giới; khu vực phía Nam có lẽ sẽ lưu tâm nhiều đến vấn đề dịch bệnh truyền nhiễm, biến đổi khí hậu - đây được coi là một trong những vấn đề phi truyền thống nguy hiểm nhất; các tỉnh khu vực miền Trung sẽ phải chú ý nhiều đến vấn đề “an ninh phi truyền thống” như thiên tai, lũ lụt, an ninh biển; các thành phố lớn như Hà Nội, thành phố Hồ Chí Minh quan tâm nhiều đến vấn đề ô nhiễm môi trường, thất nghiệp, nạn di dân vào thành phố mất kiểm soát, AIDS, tội phạm công nghệ cao, tội phạm có tổ chức gia tăng.

Cuối cùng, cũng cần thấy rằng, trong lĩnh vực nghiên cứu chính trị học và quan hệ quốc tế liên quan đến “an ninh phi truyền thống”, hầu như các thuật ngữ và mô hình thực tế được sử dụng bởi các nhà học thuật đều có nguồn gốc từ các quốc gia phát triển phương Tây (Bắc Mỹ, Tây Âu, Nhật Bản và Australia) và sau đó được phổ biến rộng rãi sang các quốc gia và khu vực

khác trên thế giới. Ví dụ, an ninh toàn diện, an ninh hợp tác, an ninh chung, an ninh con người, khái niệm an ninh mới, toàn cầu hóa, khu vực hóa, phụ thuộc lẫn nhau, tình thế tiến thoái lưỡng nan, phát triển bền vững, nghiên cứu hòa bình, nghiên cứu chiến lược, nghiên cứu an ninh, lý thuyết game, thuyết hình ảnh gương, thuyết răn đe lẫn nhau. Các mô hình bao gồm chủ nghĩa hiện thực (chủ nghĩa hiện thực mới), chủ nghĩa tự do (chủ nghĩa tự do mới), thuyết cấp tiến, chủ nghĩa kết cấu, chủ nghĩa khu vực (chủ nghĩa khu vực mới), các thuyết hội nhập và thuyết an ninh phổ biến,

Việt Nam là một quốc gia đã và đang ngày càng thể hiện là một hình ảnh có trách nhiệm trong việc đối phó với các vấn đề “an ninh phi truyền thống” và các vấn đề thế giới khác. Trong quá trình nghiên cứu “an ninh phi truyền thống”, các nhà nghiên cứu cần khắc phục hạn chế, rà soát những vấn đề hiện còn đang tồn tại trong hệ thống nghiên cứu, phát triển và kế thừa một cách sáng tạo các nguồn tài liệu truyền thống cùng những kinh nghiệm trong quá khứ và hiện đại. Đây là sự bổ sung hết sức quan trọng cho việc phát triển lý luận an ninh nhằm góp phần đảm bảo vững chắc an ninh quốc gia trong tình hình mới.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Lê Văn Cường (2008), “Tác động của nhân tố an ninh phi truyền thống đối với văn hóa và con người ở một số nước Đông Á”, Tạp chí *Thông tin Khoa học xã hội*, số 9.
2. Nguyễn Đình Chiến (2012), “Đấu tranh quốc phòng, bảo vệ vững chắc tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa trong tình hình mới”, Tạp chí *Khoa học quân sự*, số 10.
3. Tường Duy Kiên (2010), “Quyền con người và an ninh con người”, Tạp chí *Nghiên cứu Lập pháp*, số 1 (162).
4. Phạm Gia Khiêm (2010), “Đối ngoại Việt Nam năm 2009: Vượt qua thách thức, vững bước vào năm 2020”, Tạp chí *Cộng sản*, số 807 (tháng 1).
5. Hoàng Minh Hằng (2007), “Hợp tác Đông Á trong việc giải quyết các vấn đề an ninh phi truyền thống”, Tạp chí *Nghiên cứu Đông Bắc Á*, số 10.
6. Nguyễn Văn Hưởng (2011), *An ninh phi truyền thống – vấn đề mang tính toàn cầu*, <http://www.tapchicongsan.org.vn/Home/The-gioi-van-de-su-kien/2011/14204/An-ninh-phi-truyen-thong-van-de-mang-tinh-toan-cau.aspx>
7. Phạm Bình Minh (chủ biên) (2010), *Cục diện thế giới đến 2020*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội.
8. http://www.who.int/csr/sars/country/able2004_04_21/en/index.html